

*R. Thicoș / - muz. d.
Secolului c.e. - alchimie*

6

Șantierul arheologic
COVASNA – CETATEA ZÂNELOR
- priorități -

Cluj-Napoca
2018

Cuprins

A. Locația administrativă	3
B. Accesul	3
C. Geografia și topografia	3
D. Informații științifice generale	4
E. Starea actuală a sitului.....	5
F. Priorități științifice	6
1. Săpătura arheologică	6
2. Cercetări non-invazive (georadar, Lidar, 3D)	7
3. Restaurare – conservare.....	7
G. Priorități administrative	8
1. Administrarea sitului.....	8
2. Paza sitului.....	9
3. Împrejmuirea sitului	9
4. Toaletarea vegetației.....	9
5. Accesul.....	10
6. Trasee de vizitare.....	10
7. Punct de observație și adăpost	10
8. Baza arheologică.....	10
9. Punct turistic.....	11
H. Considerații finale	11

A. Locația administrativă

Situl arheologic Cetatea Zânelor este situat la periferia nord-estică a orașului Covasna, jud. Covasna (latitudine: 45°54'29'', longitudine: 26°19'18''). Dealul Cetății pe care este amplasat aparține în totalitate domeniului public și este administrat de către Primăria orașului Covasna.

B. Accesul

La situl arheologic de pe Dealul Cetății se poate ajunge cel mai ușor de la Covasna urmând DC 14 spre Comandău, care este parțial asfaltat. Imediat după campingul Valea Zânelor se află un drum forestier ce se intersectează cu DC 14 și care urmează spre sud Valea Mișcău. De aici începe și marcajul unui traseu turistic. Drumul forestier trece pe la baza Dealului Cetății pe care se poate urca urmând o potecă bine marcată. Un alt traseu pornește de la Hotelul Montana spre Poiana Cocorea de unde se poate coborî pe Dealul Cetății, ultima porțiune nefiind marcată.

C. Geografia și topografia

Situat în sud-estul Depresiunii Târgu Secuiesc, la poalele Munților Vrancei și ai Brețcului, orașul Covasna este dominat de vârfurile Cocorea, Piatra Șoimului și Chiuzul Păpăuți. Dealul Cetății (cota 930 m) este situat între Pârâul Cetății și Pârâul Mișca, un afluent al văii Covasna, fiind înconjurat din trei părți de piscuri mai înalte ce depășesc 1300 de m (Copoț, Timsos, Poarta Vânturilor). Aceste piscuri închid ca o cunună Dealul Cetății, păstrând totuși o bună vizibilitate spre nord și nord-vest. Din punctul maxim de altitudine se vede o bună parte din Depresiunea Brașovului, respectiv sectorul Târgu Secuiesc și valea Pârâului Negru. Vizibilitatea este mult mai bună de pe Dealul Copoț, situat la vest, cuprinzând Țara Bârsei (zona Brașovului), Munții Bodoc, limita sudică a Munților Harghitei (zona Tușnad) și Munții Nemira.

Pantele de est și nord-est ale Dealului Cetății coboară abrupt în valea Mișcăi, în timp ce terenul coboară mai lin spre vest, unde se află și o șa de legătură spre culmile

învecinate. Pantele dinspre vest, nord-vest și sud-vest au fost cele amenajate în vederea locuirii.

D. Informații științifice generale

Impresionantă prin amplasare, dar și prin vestigiile din piatră păstrate, *Cetatea Zânelor* a inspirat de-a lungul timpului admirație și teamă, de numele ei legându-se numeroase povești și legende. Aici, în tradiția locală, ar fi locuit Ileana Cosânzeana și suratele ei, zânele, de unde și denumirea locului. Comorile zânelor au atras de-a lungul timpului numeroși căutători de comori, urmele trecerii lor fiind vizibile și astăzi.

Prima descriere amplă a cetății a fost făcută de către Orbán Balázs în a doua jumătate a secolului XIX, care a considerat cetatea ca fiind secuiască. *Cetatea Zânelor* a intrat în atenția arheologilor începând cu anul 1942 când Al. Ferenczi a făcut aici primele cercetări, stabilind, pe baza materialelor descoperite, că cetatea a fost ridicată de către daci. Cercetările au continuat în campanii sporadice întreprinse de C. Daicoviciu (1949) și Z. Székely (1968), ale căror rezultate au confirmat și întărit observațiile făcute de Al. Ferenczi. Din 1998 au fost inițiate săpături arheologice sistematice conduse până în 2017 de către V. Crișan și din 2018 de către P. Pupeză.

Cele mai numeroase descoperiri din sit aparțin epocii dacice, dar s-au găsit și materiale din prima epocă a fierului sau din Evul Mediu. Urmele locuirii din prima epocă a fierului au fost în mare parte distruse de amenajările din epocă dacică. Materialele din Evul Mediu sunt puține și sporadice.

Suprafața amenajată de către daci pe Dealul Cetății este de circa 30.000 m², incluzând aici o acropolă și cel puțin șase terase (numerotate convențional cu cifre romane, de la I la VI). Ziduri din piatră au fost ridicate la marginea teraselor, atât cu un evident scop militar, dar și pentru a împiedica pământul să alunece. Lungimea totală a zidurilor depășește 700 m. Pentru ridicarea zidurilor s-a folosit piatră locală, sumar fățuită, lemn și lut. În interiorul zidurilor au fost descoperite urmele unor locuințe, ateliere și a unor locașuri de cult.

Materialul arheologic dacic descoperit în sit este numeros și diversificat. Vasele ceramice găsite în cetate sunt de o mare varietate tipologică și utilitară, acoperind aproape toată gama olăriei din perioada Regatului Dac. Uneltele din fier descoperite în

cetate nu sunt foarte numeroase. Cetatea n-a funcționat probabil și ca centru meșteșugăresc sau ca piață de schimb, uneltele din fier fiind folosite doar în activitățile curente. Mult mai numeroase sunt materialele de construcție din fier, care provin de la diversele edificii ridicate în interiorul zidurilor. Nu lipsesc nici obiectele de uz cotidian, din diverse materiale. În schimb, foarte numeroase sunt piesele de podoabă și accesoriile vestimentare realizate din argint, bronz sau din fier. Până în prezent, în cetate s-au găsit monede grecești, romane precum și una celtică.

Cetatea Zânelor de la Covasna este una dintre cele mai mari și mai bine conservate cetăți din epoca Regatului Dac. Prima fază de construire a cetății a început cândva în sec. II a. Chr. În circumstanțe încă necunoscute, cetatea a fost distrusă pe parcursul sec. I a. Chr. Cetatea a fost, apoi, refăcută, fiind lărgită. La începutul sec. II p. Chr., în contextul războaielor daco-romane, cetatea a fost din nou distrusă. Amplasarea cetății, suprafața relativ mare a teraselor, masivitatea liniilor de fortificație și materialul arheologic descoperit indică existența aici a unui important centru de putere al Regatului Dac, probabil o reședință a unui conducător local.

E. Starea actuală a sitului

Dealul Cetății a fost puternic afectat de o furtună în anul 1996 care a pus la pământ cea mai mare parte din copaci. În ultimii 20 de ani a avut loc o campanie intensă de recuperare a masei lemnoase și de reîmpădurire a zonei. Partea superioară a dealului însă nu a fost reîmpădurită iar terenul a rămas aproape în totalitate dezvelit de vegetația mare. Nu s-a făcut nici un studiu geologic privind pericolul alunecărilor de pământ, în condițiile în care terasele antropogene nu mai sunt susținute decât de zidurile antice parțial păstrate. Diferența de nivel dintre terase este uneori de 12-15 m, pe pante aflându-se doar iarbă, arboret și tufișuri, insuficiente pentru consolidarea lor.

Monumentele descoperite până în prezent au beneficiat de măsuri de conservare primară și se află într-o stare relativ bună. Zidurile au fost acoperite cu pământ sau, dacă au fost păstrate la suprafață, au fost sprijinite cu parapete de lemn. Acești parapete reprezintă o măsură temporară de conservare, lemnul fiind un material perisabil. Totodată, mare parte din secțiuni au fost acoperite cu pământ, excepție făcând unele secțiuni efectuate la începutul secolului XX sau unele gropi ale căutătorilor de comori.

F. Priorități științifice

Colectivul de cercetare are în vedere mai multe direcții de activitate: săpătura arheologică propriu-zisă, prelucrarea materialelor, realizarea planurilor și releveelor de arhitectură, cercetări interdisciplinare, sistematizarea documentației, publicarea rezultatelor cercetării sau promovarea patrimoniului.

1. Săpătura arheologică

Săpătura arheologică propriu-zisă va viza trei sectoare importante: Acropola, Terasa II și Terasa III. Acropola reprezintă unul dintre cele mai importante puncte ale cetății. Foarte probabil cel mai important rezident al cetății a ocupat chiar acest loc. Dat fiind suprafața relativ mică a Acropolei, este necesar ca gropile căutătorilor de comori să fie astupate pentru a permite desfășurarea unor cercetări viitoare. Dincolo de aceste aspecte științifice, Acropola reprezintă și punctul central al sitului din punct de vedere turistic; este zona cea mai înaltă, cu o priveliște deosebită. Gropile căutătorilor de comori (cu pământul aruncat) reprezintă un real pericol de accidentare. Terenul denivelat face dificilă deplasarea în teren, fiind un factor suplimentar de pericol într-o zonă cu pante abrupte.

Terasa II este cea mai intens cercetată din sit. Cercetările din ultimii 15 ani au scos la iveală un bastion din piatră și urmele a două edificii cu stâlpi de lemn (temple?). Cercetările arheologice vor continua pentru a stabili relația dintre aceste complexe. Ca urmare a cercetării intensive, pe Terasa II se află cele mai multe monumente dezvelite (ziduri, bastion, edificii) și care nu au fost acoperite cu pământ. Un viitor proiect de conservare – restaurare desfășurat în sit va avea în vedere cu prioritate această zonă.

Pe Terasa III se află poarta de intrare în cetate, poziționată în apropierea șei de legătură cu înălțimile din vecinătate. În această zonă investigațiile cu georadarul au scos la iveală un nou bastion de piatră, de dimensiuni similare celui de pe Terasa II. În apropiere au fost găsite dalele masive de piatră care par a face parte dintr-un drum.

2. Cercetări non-invazive (georadar, Lidar, 3D)

Cercetarea de teren invazivă va fi completată de cercetări non invazive. Utilizarea georadarului din dotarea MNIT va aduce informații suplimentare. Exceptând partea superioară a dealului, unde se află elementele de fortificare, restul zonei este împădurită. Pentru identificarea altor eventuale terase antropogene este nevoie de o scanare Lidar. O astfel de scanare ar putea scoate la iveală și noi așezări în vecinătate, fiind foarte puțin probabil ca cetatea să fie izolată. Se are în vedere scanarea 3D a cetății, cu un scanner de teren, într-un parteneriat cu UTCN. Prelucrarea datelor rezultate din scanări, dublate de ridicarea topografică a sitului, va genera un model 3D acurat al cetății. Acesta va sta la baza restaurării digitale a cetății.

3. Restaurare – conservare

Complexele arheologice au fost acoperite cu pământ după fiecare campanie, în vederea conservării. Însă, pentru unele dintre aceste complexe arheologice trebuie luate măsuri de conservare mai complexe. Mai mult, unele pot fi incluse în proiecte de restaurare, pentru a îmbogăți identitatea vizuală a sitului.

Zidurile dezvelite au fost sprijinite cu parapeti din scânduri de lemn. Aceste măsuri de conservare a zidurilor sunt temporare, dat fiind materialul din care sunt realizați parapetii.

Bastionul a fost dezvelit aproape în totalitate, doar o parte din zidurile sale fiind acoperite cu pământ. Acoperirea cu pământ a întregului bastion, în vederea conservării, este foarte dificil de realizat în momentul de față. Zona săpată acoperă cca. 300 m², cantitatea de pământ excavată depășind 1000 de m³. Totodată, terenul din zona bastionului este în pantă, diferența de nivel pe direcția nord-sud fiind de 6-10 m.

Pentru conservarea zidurilor, atât ale bastionului cât și cele de susținere a teraselor, trebuie luate în considerare două soluții. O soluție este aceea de a continua proiectul de sprijinire cu parapeti din lemn. Este o soluție temporară care se poate prelungi; parapetii trebuie înlocuiți o dată la 3-4 ani. Cealaltă soluție este de a întocmi un plan pe termen lung care să implice conservarea/restaurarea în piatră a zidurilor, mai ales cele ale bastionului. De-a lungul timpului, piatra descoperită în dărâmătura

zidului a fost depozitată în sit, în vederea refolosirii ei în cadrul unui astfel de proiect de conservare/restaurare. Proiectul ar trebui să aibă în vedere în primul rând stabilizarea zidurilor și apoi eventuale restaurări.

O serie de măsuri de conservare vor trebui luate și în cazul dalelor din piatră de la foarte probabilul drum de acces în cetate. Marea majoritate a acestora se află în prezent la suprafață, fiind supuse intemperiilor. Acoperirea cu pământ reprezintă o soluție imediată. Păstrarea la suprafață a unei porțiuni din drum implică un proiect de conservare mai elaborat.

Cazul edificiilor cu stâlpi din lemn este unul deosebit, impunându-se aici o serie de măsuri de restaurare. Un exemplu de urmat în acest sens este cel al templului rotund cu stâlpi din lemn de la Grădiștea de Munte – Sarmizegetusa Regia (jud. Hunedoara). Ar fi primele edificii din Regatul Dac de acest tip (temple patrulate cu coloane) restaurate în acest mod.

G. Priorități administrative

Pentru buna desfășurare a activităților de cercetare, protejare a sitului și promovare a patrimoniului trebuie rezolvate câteva probleme de natură administrativă.

1. Administrarea sitului

Terenul pe care se află situl este administrat de către Primăriei Orașului Covasna dar nu se află în proprietatea acesteia ci a Ocolului Silvic. În acest sens, trebuie făcute demersurile necesare pentru ca zona sitului să fie scoasă din fondul forestier.

Ulterior situl ar trebui să ajungă în proprietatea primăriei care să-l administreze în cadrul unui Serviciu Public de Administrare a Monumentelor Istorice. Doar în acest fel se pot pune în practică proiecte ample de cercetare, restaurare sau promovare a patrimoniului de aici. Odată intrat în proprietatea Primăriei se pot face o serie de investiții și pot fi găsite soluții pentru recuperarea acestora, precum stabilirea unei taxe de acces.

2. Paza sitului

Sitului arheologic nu este păzit în permanență. Ca urmare, poate fi în continuare afectat de distrugeri și braconaj arheologic.

Un prim pas în remedierea acestei probleme ar fi instalarea unui sistem de paza video autonom. Camerele video (4-5) pot fi amplasate pe trunchiurile unor copaci, fiind alimentate cu baterii sau cu panouri solare. Serverul de stocare a datelor poate fi amplasat la distanță, chiar în sediul Primăriei. Următorul pas de urmat este de a asigura paza printr-un serviciu din cadrul Primăriei sau cu ajutorul unei firme private specializată în asemenea activități.

3. Împrejmuirea sitului

Situl arheologic este delimitat în Repertoriu Arheologic Național, însă este nevoie și o delimitare a acestuia în teren. Acest lucru se poate face pentru zona sudică printr-un gard de lemn. În zona nordică, în special pe Acropolă, este nevoie de amplasarea unor balustrade/garduri spre zona abruptă pentru a împiedeca accesul.

4. Toaletarea vegetației

După furtuna din anul 1996 vegetația în zona superioară a sitului arheologic (Acropola, Terasale I-IV) s-a dezvoltat haotic, zona nefiind reîmpădurită. Este vorba în special de arbuști și tufăriș care împiedică accesul și vizibilitatea. Pe termen scurt în sit ar trebui tăiați o parte dintre arbuștii tineri, tufele și iarba înaltă. Această activitate ar trebui întreprinsă în mod regulat, de mai multe ori pe an, pentru întregul sit.

Pe termen lung, ar trebui găsite soluții permanente pentru ca vegetația din sit să nu crească necontrolat. Totodată trebuie avută în vedere o reîmpădurire parțială a sitului, în special pe pante, pentru fixarea terenului.

poate găsi doar cu ajutorul autorităților locale, implicarea Ministerului Culturii sau a Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei fiind dificilă.

9. Punct turistic

Potențialul turistic al zonei este unul deosebit, Covasna fiind un oraș-stațiune cu un număr mare de turiști. Situl arheologic trebuie inclus în eventuale proiecte turistice generale ale orașului sau chiar ale județului. Pentru implementarea unor viitoare proiecte este nevoie de realizarea unor studii de preferezabilitate și fezabilitate, care trebuie făcute în parteneriat cu Primăria Covasna.

H. Considerații finale

Cetatea Zânelor este unul din cele mai importante situri dacice din afara Munților Orăștiei, zona capitalei Regatului Dac. Totodată, este unul dintre puținele situri arheologice de acest fel cercetat sistematic, fără întrerupere, în ultimii 20 de ani. Ca urmare, rezultatele cercetărilor de aici sunt în mare măsură singurele actualizate și care oferă o imagine complementară celor din Munții Orăștiei. De asemenea, Cetatea Zânelor este singurul sit de amploare din epocă dacică aflat în cercetare în estul și sud-estul Transilvaniei. Rezultatele cercetărilor de aici sunt cele mai importante în ceea ce privește această zonă a Regatului Dac.

Potențialul turistic al sitului arheologic este unul deosebit, fiind amplasat într-o zonă cu un potențial turistic aparte. Cunoscută astăzi mai ales pentru mofete, ape minerale, aer curat și priveliști deosebite, Covasna poate reprezenta și un punct important pe harta turismului cultural, în special a celui arheologic.

Cluj-Napoca,

15 noiembrie 2018

Responsabil științific

Dr. Luca – Paul Pupeză

